

Värsta lärarspråket?

- om yrkesspråk, status och makten över beskrivningen

Bim Riddersporre

Vad innebär det att vara lärare i dag, och vad är det för ett uppdrag en lärare tagit på sig att utföra? Hur går det för skolan egentligen?

Vem har eller tar sig rätten att besvara sådana frågor? Den som har eller tar sig makt över beskrivningen av sakernas tillstånd – den har också makt att påverka människors tankar och föreställningar. Eftersom våra handlingar styrs, till en inte obetydlig del, av just tankar och föreställningar om hur det förhåller sig, så kan man spetsa till det ytterligare. Den som har makten över beskrivningen skapar ofta det vi brukar kalla för självuppfyllande profetior. Så som vi säger att det *är*, så tenderar det om inte annat att *bli*. Länken mellan beskrivning och påverkan är just makt över människors tankar och föreställningar.

Beskriver tillräckligt många journalister, debattörer och insändarskribenter att skolan är i kris påverkas människors bild av skolan i en sådan riktning. Detta påverkar i sin tur kanske arbetsglädje och självbild hos många lärare och lärarutbildare, och synen på skolan hos barn och föräldrar, politiker och allmänhet. Politikerna försöker vinna snabba poäng på att reformera redan reformerade lärarutbildningar så att förvirringen ökar ytterligare hos både professionella och allmänhet. Varför? Och varför i hela världen hör vi inte ett mera kraftfullt försvar eller alternativa bilder från Sveriges största akademiskt utbildade yrkeskår? Var är lärarna i det offentliga samtalet om skolan? Ja, inte osynliga, det vore orättvist att påstå, men försynta och få. Släpps vissa röster inte fram? De som berättar om allt kompetent och fungerande arbete som utförs på landets största arbetsplats. Vi skulle behöva fler lärare, i det offentliga samtalet, som *beskriver sin egen praktik*. Jag har härmed kommit in på temat för denna korta betraktelse; lärares professionella språk. Det kan diskuteras huruvida en så enorm yrkeskår, med så många olika uppdrag inom kåren, kan eller ens bör ha ett gemensamt yrkesspråk. Kanske inte, men det gör det inte mindre viktigt att alla lärare har tillgång till någon form av kollektiva begrepp för sin specifika praktik och dess vetenskapligt eller erfarenhetsbaserade grund. Har alla lärare det? Feiwei Kupferberg, professor i pedagogik, skriver så här om läraruppdraget:

Att utföra det pedagogiska uppdraget idag kräver också förmågan att gå utanför sig själv, att komplettera sina tysta kunskaper med inspiration från andra fält. Det kan vara vetenskapens kritiska tänkande, konstens förmåga att gestalta idéer eller affärsvärldens känsla för vad kunden önskar. Men detta kreativa förhållningssätt /.../ måste samtidigt bygga på en klar känsla och förståelse för vad som är det specifika i läraruppdraget. (2007, s. 71).

Hur skapas då en klar känsla och förståelse för det för läraruppdraget specifika? Ett redskap är säkert tillgången till en gemensamt begreppsliggjord bas för det professionella handlandet. Forskning inom fältet, liksom systematiskt tillvaratagen erfarenhet ger ytterligare stringens åt en professionell självförståelse. Detta är precis vad alla svenska yrkesförberedande högskoleutbildningar ska tillhandahålla, vilket naturligtvis inte är okomplicerat.

1977 års högskolereform innebar att utbildningarna ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet, med ett nära samband mellan utbildning och forskning. I och med

reformen aktiverades en grundläggande konflikt mellan yrkesutbildningarnas normer, vilka dikterades av yrkesutövningen, och universitetets kritiska traditioner (Sandin och Säljö 2006). Detta har varit en utveckling med förhinder, inte minst vad gäller lärarutbildningarna. Den svaga vetenskapliga basen är, enligt SOU 1999:63, en bidragande orsak till lärarprofessionens låga status inom både högskolan och samhället i stort.

I den allmänna debatten och den inomakademiska kritiken dominerar knappast bilden av en yrkeskår som står tryggt på sina två ben: vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Snarare målas bilden alltså av ett yrke i akademisk strykkläss.

Men vem har egentligen den yttersta makten att beskriva vad en bra lärare ska vara, kunna, göra eller vilja? För att lärare själva ska kunna ta denna makt behöver de ord och begrepp för sin yrkesutövning och sitt kunskapsområde. Många lärare har tillgång till detta, andra har svårt att göra sin praktik rättvisa när den ska beskrivas. Man kan också undra hur omvärldens negativa föreställningar och rapporter upplevs av lärare och lärarstudenter i deras utveckling av ett väl fungerande yrkesspråk. Som en spännande utmaning eller en som uppförsbacke som aldrig verkar ta slut?

Lärarkåren är stor och heterogen. I vissa sammanhang ses en bred bas för rekrytering av blivande lärare som något viktigt och eftersträvansvärt, i andra beskrivs det som en orsak till utbildningens och yrkets låga status.

Låg status drar med sig en rad andra fenomen, här beskrivna av Mats Alvesson, professor i företagsekonomi och kritiker av den utbredda akademiseringen av yrkesutbildningar:

Problemet är att arbetarklassens barn ofta hamnar i utbildningar som är föga högskolemässiga och ifråga om lön, status och inflytande hamnar i sektorns bottenskikt – till exempel förskollärare, fritidspedagog och sjuksköterska. Till dessa kan nu lärarutbildningarna läggas (2006, s. 275)

Lärarstudenterna blir allt sämre ifråga om kunskaper och intellektuell förmåga. Möjligen kan man här tala om ett högskoleproletariat (ibid s. 276).

Det är inte bara i media som en problematisk bild dominerar; även inom den akademiska världen behöver lärare och lärarutbildare kämpa för att räknas och höra till. Hur går det till när dessa föreställningar får fäste?

Påverkan av föreställningar sker genom kommunikation och det är således i kommunikationen mellan människor som ledarskap tilldelas och utövas (Alvesson och Ydén 2000, s. 69).

Låt oss återgå till inledningen av denna text. Den som har makten över beskrivningen har även indirekt en hel del makt över andra människor och deras tänkande. Vi kan kanske kalla det ett *föreställningsledarskap*.

Idéstyrning rymmer minst tre olika kommunikationsroller; som uttolkare, lärare och förespråkare av idéer (fritt efter Witherspoon, 1997, s. 7).

Många uppfattar sig som experter på skola, och uttolkare av sakernas tillstånd i denna gigantiska verksamhet. Skickliga retoriker och debattörer berättar för oss andra om hur det egentligen är. De skolpolitiska aktörerna serveras i värsta fall ett idémässigt halvfabrikat för att med detta som utgångspunkt iscensätta olika åtgärder. Ibland åtgärdar man sådant som kanske inte ens existerar ute i den mer konkreta världen (om nu den existerar, förstås), utan

som främst ägt rum i de överförda idéernas värld. Så som att reformera en lärarutbildning som knappast ens hunnit leverera några lärare till samhället, än mindre kan beskyllas för att ha förorsakat de problem man hävdar skulle prägla dagens skola.

Vi som arbetar med lärarutbildning har ett särskilt stort ansvar för att stimulera den yrkesmässiga begreppsbildningen och utvecklingen av det professionella språket hos de blivande lärarna. De kommer att behöva sådana redskap för att freda sig och sitt uppdrag från alla de självutnämnda experter på skola och undervisning, som annars tar för sig av makten över beskrivningen. Förhoppningsvis kan det ”bästa lärarspråket” vara både specifikt, gemensamt och professionellt. Och samtidigt tryggt öppna för andra i samhället att bidra till en diskussion om skolan. Så får vi säkert fler färger i bilderna av skolan och en mer nyanserad föreställning om hur det är i denna stora, viktiga verksamhet.

Referenser:

Alvesson, M. (2006). *Tomhetens triumf. Om grandiositet, illusionsnummer och nollsummespel*. Stockholm: Atlas.

Alvesson, M. och Ydén, K. (2000). Ledarskap som verklighetsdefinition, relation och process. I K. Ydén (red.), *IT, organiserande och ledarskap* (s. 47-78). Göteborg: Bokförlaget BAS.

Kupferberg, F. (2007). Läraruppdragets egenart och rollmodeller: kreativitetsregimer i hypermoderniteten. *EDUCARE: 2007:1*, 53-75.

Sandin, B. och Säljö, R. (2006). *Utbildningsvetenskap – ett kunskapsområde under formering*. Carlssons.

SOU 1999:63. *Att lära och leda. En lärarutbildning för samverkan och utveckling*. Utbildningsdepartementet.

Witherspoon, P. D. (1997). *Communicating Leadership. An Organizational Perspective*. Boston, MA: Allyn and Bacon.